

הגאון רבי דוד צבי הופמן זצ"ל היה בדור שלאחר פטירתם של הגאונים רבי שמשון ברבי רפאל הירש ורבי עזריאל הילדסהיימר, זכרונם לברכה, האישיות הבולטת ביותר בקרב היהדות החרדית שבגרמניא. ארבעים ושמנה שנה כיהן כמרצה ואחרי כן כמנהל בבית המדרש לרבנים מיסודו של ר' עזריאל הילדסהיימר בברלין, מוסד אשר ממנו יצאו רבנים לכל רחבי גרמניא ולארצות מערב אירופה. הוא היה תלמידו של המהר"ם שיק, למד בישיבתו של ר' עזריאל הילדסהיימר באייזנשטט ואחרי כן עבד במחיצתם של הג"ר יצחק דוב במברגר, רבה של ווירצבורג — אחרון רבני „הדור הישן“ בגרמניא — הרש"ר הירש ור"ע הילדסהיימר, האישים המרכזיים של היהדות החרדית בארץ זו. השפעתו הגדולה באה לידי ביטוי במאות התלמידים שהעמיד ובספריו ובמאמריו הרבים שפרסם משך שנות עבודתו התורתית והמדעית הפוריה.

רדצ"ה עסק בכל מקצועות התורה. בספרות התנאים והאמוראים בולטים הוגאנתו של „מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי“ ושל „מדרש תנאים“ לספר דברים, תרגומו ופירושו למשנה סדר גזיקין וחלק מסדר טהרות (בגרמנית). ספריו, מאמריו והערותיו הרבים על נושאים שונים ממקצוע הספרות התלמודית הפזורים בכתבי עת שונים.

בספרות ההלכה והפסק זכה ותשובותיו כונסו ופורסמו אחרי מות בשלישה כרכים בספר שו"ת „מלמד להועיל“. ספר זה הכולל מאות תשובות בכל מקצועות ההלכה, וביהוד גם בשאלות חדישות שהעמידה בפנינו התפתחות הטכניקה והחיים המודרניים, והכולל בחלק האחרון גם „חדושים והערות“ מרובים, מראה על גודלו וגאונותו של רדצ"ה במקצוע ההלכה. כן עמד כקיר מגן במלחמה נגד צוררי היהדות ולחם מלחמת התורה, בהוכיחו בספרים ובמאמרים את סלופיהם של שונאי ישראל בהתקפותיהם הנמבזות על הספרות התלמודית.

במיוחד בולט פעלו הספרותי של רדצ"ה בשטח חקר המקרא ופרשנותו. אמנם עיקר מעיינו היה, כעדות חבריו ותלמידיו, במקצוע ההלכה. אך הבין הוא לאחד את חקר ההלכה עם חקר המקרא ולהעמידם על אחד, כפי שיוסבר עוד להלן, ואם בשטחים אחרים היו לרדצ"ה גם חברים שעסקו בהם, הרי בשטח זה של פרשנות המקרא כפשוטה על פי מסורת חז"ל היה רדצ"ה יחיד בדורו.

בזמנו — רדצ"ה לימד בברלין בשנים תרל"ד—תרפ"ב — רבה היתה סכנת מבקרי המקרא. רבים נתפתו לבקורת המקרא ולמסקנותיה והיא ערערה את אמונתם. וכאן נאזר רדצ"ה למלחמת ה' בגבורים, נאזר והצליח. הוא היה הראשון אשר התקיף והצליח לערער את שיטתו הכפרנית של מבקר המקרא הגרמני וולהיוון והקדיש לפעולה זו חלק ניכר וחשוב מתבוריו.

אין כל ספק שבפעולתו זו הרים את כבוד התורה, וכבוד היהדות הנאמנה, והציל אלפים מבני הנוער לדרכה של תורה, על ידי שנתן להם כוח עמידה מול השיטות האפיקורסיות. רבים וגם שלמים הכירו בהכרח פעולה זו ותעיד על כך עמדתם החיובית של ר' נתן אדלר בעל ה"נתינה לגר" ושל רש"י הירש לעבודתו זו של רדצ"ה¹). וגם כיום, אחרי ש"מבקרי המקרא" עזבו את שיטתו של וולהויזן, ערך רב למחקריו של רדצ"ה. שהרי לא הפרטים שב"שיטה" זו או אחרת הם הטעונים סתירה, אלא היסוד הכופר בשלימות התורה ובנתינתה מן השמים. ועיקר עמלו של רדצ"ה היה להוכיח שבכפירתם זו אין להם במה להיאחזו ואין להבין את התורה שבכתב אלא על פי התורה שבעל פה וכנתינתה מסיני בשלימותה.

היתה באישיות זו מוזיגה נפלאה של גדול בתורה, צדיק במעשים, תמים באמונה ורגיל ובקי במחקר ובמדע. נתגשמה בו בצורה האידיאלית ביותר הסיסמא של "תורה עם דרך ארץ", הסיסמא שעליה ביססה משך דורות אחדים יהדות גרמניא את חינוכה. אין כאן המקום להסביר שיטה זו ומשימה זו על יסודה, הסתעפויותיה, הישגיה וכשלונותיה. בכל אופן תפסה בה ההשכלה הכללית מקום רב והקנו אותה לחניך מהגיל הצעיר עד לגיל המבוגר ביותר. ואין כל ספק שבשיטה זו צפויה הסכנה, שההשכלה הכללית בחינוך תגזול הרבה מזמנו של העוסק בה ותפריע להשתלמותו בתורה. רדצ"ה — כעדות תלמידו הגדול, מורי ורבי ר' יוסף וולגמוט זצ"ל, — זכה לשלימות של איש תורה עם דרך ארץ והאיש הזה שספג לתוכו את שיטות המחקר והמדע היה גדול בתורה, שידע מתוך גדלותו בתורה לנצל את שיטות המחקר למלחמתה של תורה, והיה אחד האישים הבולטים אשר זכו לשלימות נפשית מלאה במיזוג תורה עם דרך ארץ.

אופיינים לו דבריו שהועמדו בראש שו"ת "מלמד להועיל" שלו: "הנסיון מעיד שהאנשים אשר השליכו אחרי גוים הלימוד בעיון, בדרך אשר דרכו בו גאוני בתראי, ה"ה הנובי, רע"א, והח"ס, וכיוצא באלו, הנה האנשים ההם, אשר רק בקורת אותה נפשם, מהן בקרו ופקרו וחתרו אחר התירים להתיר איסורים, ומהם שכחו תלמודם אחרי אשר העלו איזה רגגירים בדרך הבקורת, וזה וזה לא עלה בידם. ורק מעטים המה אשר מצאה ידם ללכת דרך קדימה, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, אחרי אשר הסתבכו בסבך בקרני הבקור, אשר על כן אמרתי לנפשי אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך. אני לא נמנעתי לרדת אל אניות תרשיש ההולכות דרך ים הבקורת... חברתי כמה חבורים על דרך הבקור, עמלתי בכל כחי לפרש התורה על פי פשוטה בהסכם עם קבלת חז"ל, ובכל זאת דרך הלמוד של רבותי הקדושים לא עזבתי. חדשתי חדושים בדרך פלפול, הבקתי באהבה עזה בני הנעורים אשר

¹ עיין במאמרו של ר' יוסף וולגמוט ב"ישרון" כרך ו' ע' 511.

לי (הם החדושים שאמרת בדרך פלפול בימי נעוריי...) ומאז אשר מר"ר הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל תש כחו לעמוד על משמרתו וצווני לעמוד במקומו... אזרתי כגבר חלצי לברר בפלפול כמה דברים בסוגיא אשר למדתי, גם עלה בידי כפעם בפעם לקשור עם פלפולי איזה דברי בקורת², ואמרת בלבי כמו שאמרו רבותינו קב"ה חדי בפלפולי דאורייתא וכו".

כשהתחיל רדצ"ה לאסוף בשנת תרנ"ב, בהיותו בן מ"ח שנה, את תשובותיו, דברי בקורת¹ ו, דברי פלפול בהריפות² ב, פנקס³ שלו, ששימש אחרי כן יסוד להוצאת השו"ת "מלמד להועיל", הנו כותב: "ואם בני יוצאי חלצי ילמדו בספר הזה די לי זאת די, כי שאר חבורי רובא דרובא בלשון אשכנז הם כתובים ומי יודע אם לא יאבדו וישתכחו בקרב שנים, אך ספר בלשוננו הקדושה משתמר, ויהי לי לזכרון לדור אחרון".

והנה זכה רדצ"ה ומחבוריו ב, "לשון אשכנז" תורגמו כבר אחדים ללשון הקודש והצטרפו לאותם מאמרים בודדים ומפורזים שנכתבו על ידו בלה"ק והופיעו במאספים ובכתבי עת שונים. כך יצא לאור עוד בשנה תרע"ד ספרו "המשנה הראשונה" — לחקר עריכת המשנה, וכן פורסמו "ראיות מכריעות נגד ולהיוזן" מפרי עטו (ירושלים תרפ"ח), ו"לחקר מדרש תנאים" בספר "מסלות לתורת התנאים" (ת"א תרפ"ח).

לאחרונה פורסם בלה"ק פירושו לספר ויקרא (ב' כרכים, ירושלים תשי"ג—תשי"ד) ובו מוגש החלק הראשון של פירושו לספר דברים. נזכיר כאן עוד בשטח פרשנות המקרא את מאמריו "בעיות בפירוש

² נביא בזה דוגמה קטנה שנודמנה במקרה לידינו: בספרי לדברים י"א י"ז שנינו: לא תכירו פנים במשפט — זה הממונה להושיב דינים. שם תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דיין, איש פלוני גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין, איש פלוני הלוני ממון אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין, נמצאת מזכה את החייב ומחייב את הזכאי, לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאינו יודע, מעלה עליו כאילו הכיר פנים בדין.

והנה ע"פ מה שכתוב כאן, "איש פלוני הלוני ממון אושיבנו דיין" רוצה ר"ד פארדו בפירושו לספרי להסיק שרביית מאוחרת אם היא רביית דברים אינה אסורה. שהרי אם לא כן היה אסור להושיבו דיין משום רביית ואין צורך בכתוב כאן. אך רדצ"ה לא נחה דעתו בדבר, גם משום שנזכרו כאן רק תכונות אישיות (נאה, גבור, יודע בכל לשון), ולא טובת הנאה של הממנה דינים. על כן רואה הוא בנוסח "הלוני ממון" נוסח משובש, ואכן מצא רדצ"ה בכ"י את הנוסח "אנליס מינס" — והוא וודאי משובש, אלא שמסתבר ממנו שהנוסח המקורי היה "אלניסט" או "הלניסטון" כלומר יודע יונית, וכן יש לגרוס: "איש פלוני קרוב" ופירושו פייטן מלשון "קרובה", שהרי לא הוזכר כאמור כאן מינוי של טובת הנאה לממנה, אלא התחשבות בתכונה שאינה צריכה לעצם המינוי.

המקרא, שהופיעו בששת הכרכים הראשונים של "ישורון" (בגרמנית), הכוללים הערות ופירושים לבראשית ולשמות ופירושו לספר שמות הנמצא עדיין בכתב יד בידי צאצאיו של הרהמ"ה.

בחבורים השונים האלה עסק, כאמור, בדבר שזומן גרמן. בביטול בקורת המקרא ובעיקר שיטתו של וולהויזן. אך אין זו כל פעולתו בשטח זה. בספריו אלה, ובעיקר בספרי הפירושים, השתדל לפרש ולהסביר. משתמש הוא בכל הפירושים והמחקרים שקדמו לו ומוסיף לדברים נופך חשוב משלו. אין מלה ואין מושג, שאינם נוצאים הסבר ע"י רדצ"ה בפירושו לויקרא ולדברים. אין ניסוח שנעלם ממנו, אם הוא טעון הסבר. בעינו החדה ובבקיאותו הגדולה מתאמץ רדצ"ה בפירושו בדרך הפשט הפשוט לתאם את דברי התורה שבכתב כפשטם לקבלת חז"ל בתורה שבעל פה. אמנם קדמו לרדצ"ה בזה פרשנים גדולים, אך חלקו של רדצ"ה בשטח זה הנו רב ומעמיק, כאשר יראה כל המעיין בפירושו, ואפילו בכואו לבקר את מבקרי המקרא ובהביאו שיטותיהם — להוכיח שאין ממש בדבריהם — משמשים לו גם דברים אלה בסופו של דבר, על ידי שהנו מעמיד את הבעיות בצורה נכונה. הודמנות לחשוף את עומק פשוטו של מקרא והתאמתו לדברי חז"ל.

וכדבר זה הלך בדרך ראשונים אשר לא נמנעו מלהזכיר דברי הבאי כדי לטותרם. כמו ר' סעדי' גאון ור' אברהם אבן עזרא בפירושיהם וכדרך הגדולים במחקריהם כהרמב"ם וההולכים בעקבותיו.

אפייני בשביל רדצ"ה שהקדיש את רוב מרצו בפרשנות המקרא לחלק המצוות — ההלכותי — של חמשה חומשי תורה, זיות ושם אפשר למצוא את קבלת חז"ל בתורה שבעל פה ואין מקום לפירושים מחודשים, אלא הבסיס הוא ברור. אך עוד יותר יש להדגיש את הדרך בה התכונן לפירושו זה. לפירושו אלה קדמו עבודותיו אשר הוציא לאור את ה"מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי", הפירוש ההלכותי לספר שמות מבית מדרשם של חכמי המשנה. בידינו נמצאת "מכילתא דר' ישמעאל", "מכילתא דרשב"י". המקבילה לה, לא היתה בידינו משך דורות. מתוך קטעים המובאים בספרי ראשונים, הזכירים מכילתא זו לרוב, מתוך כתבי יד בלים שנמצאו ובמיוחד מתוך "המדרש הגדול", כתב יד ששרד לנו לפליטה בגני יהדות תימן, אסף ורדצ"ה את שירי ה"מכילתא דרשב"י" ושיחזר לנו אותה במהדורה מדעית עם הערות ופירושים. כן הוציא לאור בדרך דומה "מדרש תנאים" לספר דברים במקביל לספרי הנמצא בידינו. עבודה זו ראה כהקדמה לפירושו לספר ויקרא ודברים, כפי שמעיד על כך בעצמו.

בהקדמתו לפירושו לויקרא כותב רדצ"ה: אני מודה ברצון שעל פי עקרי אמונתי לא אוכל להגיע למסקנא אחרת מאשר שזוהי תורה בכתב נמסרה

לידינו על ידי משה רבינו...⁸) אך מאידך במאמצי להוכיח את העיקרים האלה בדרך מדעית השתדלתי תמיד להשתמש בנמוקים שכאלה אשר גם הצד שכנגד צריך להודות בהם.

היסוד של רדצ"ה הוא יסוד של כל יהודי מאמין: תורה שבכתב ותורה שבעל פה שתיהן מקורן אחד מסיני⁴). אמנם לא נזכרה תורה שבעל פה כאילו בפירוש בתורה שבכתב. אך הסיבה לכך פשוטה. בזמנים הראשונים נלמדה גם התורה שבכתב בעל פה. והמושג „תורה“ במקרא הוא בהרבה מקומות דוקא תורה שבעל פה. לדוגמא נאמר על אברהם אבינו (בראשית כ"ו ה'): „וישמר משמתי מצותי חקותי ותורתִי“ — והנה תורה נמסרה בכתב רק לישראל. אלא שהכוונה לתורה שבעל פה. כן נמסרו המצוות הראשונות לישראל בעל פה: מצוות פסח ומצה והמצוות במרה. ואפילו כשנמסרו שני לוחות הברית בסיני לא נמסרו לשם לימוד בהם, אלא כליחות העדות למשמרת בקודש הקדשים, מקום אשר הכניסה אליו היתה כמעט ואסורה לגמרי. עיקר ההוראה לעם היתה בעל פה: מורשה קהלת יעקב. וכשנכתבו ספרי הברית (שמות כ"ד ז', ל"ד כ"ז), הרי כתיבתן היתה יותר לשם כריתת ברית על ידי הספר מאשר לשם לימוד בהם.

תורה שבעל פה היתה הכרחית על יד התורה שבכתב, כי „רצון הבורא היה שלא רק האות הכתובה, הנותנת מקום לפירושים שרירותיים תהיה הקובעת, אלא דוקא המלה החיה של המסורת תהיה המקור ממנו תהיה נובעת תורת ה' לעם ישראל“. המלה החיה של המסורת יכולה למנוע פירושים שרירותיים. דברים שבכתב בלבד טימנים בחובם סכנה של פרשנות בלתי נכונה.

הדוגמא האחת של איסור מלאכה בשבת מראה שהתורה מניחה את קיומה של תורה בעל פה. כשנמסר בתורה איסור המלאכה לא נזכרו שם

⁸) רדצ"ה יוצא במלים מועטות אלה חוצץ נגד הדוגלים בשיטה שיש „מדע“ ללא הנחות מוקדמות. מחקר שכזה אינו קיים. כל חוקר יש לו הנחות מוקדמות משלו. כבר הדיעה על אי־הנבלתו של השכל האנושי לחדור ולהבין, או על מדת ההגבלה הזאת, הנה הנחה מוקדמת. כשם שהנחה מוקדמת קיימת בהערכת מידת ההכרה ונכונותה של הכרה על ידי החושים האנושיים. מבלי לדבר על הנחות מוקדמיות הקיימות אצל כל אחד והמוטבעות בו על ידי הינוכו ולימודו ושהפכו לטבע אחד עמו. מול ההנחה המוקדמת של החוקרים החפשיים שמניחים כי חר"ח אין תורתנו תורה שלמה וכופרים בנתינתה מסיני, מעמיד רדצ"ה — להבדיל — את אמונתנו התמה, כי זאת התורה ניתנה למשה מסיני ונמסרה לדורות כנתינתה מהר סיני על ידי בורא העולמים.

⁴) בדברים דלהלן, משתמש אני גם במאמרו של רדצ"ה: „מסורת אבות וחוקי האמאלות“ בספר היובל להרב ד"ר שלמה קרליבך (ברלין תר"ע). מאמר זה נכתב נגד המערערים על קבלת חז"ל בקשר למאכלות אסורים.

פרטים או הגדרות. אסורות לפי ההלכה שבתורה שבעל פה אף מלאכות אשר אינן נחשבות בעינינו למלאכה והמותרות אף במועד. רק כבדרך אגב נזכרות בתורה כמה מלאכות: חריש וקציר, הבערת אש, איסור לקיטת המן ואיסור הבישול והאפיה שנזכרו בפרשת המן כבדרך אגב. ובישול ואפיה אינן נחשבות כמלאכות במועד. התורה מזכירה את מקושש העצים, אבל שם מדובר רק על שאלת העונש. האיסור שבמלאכה זו מונח כידוע. ברור הוא על פי זה כי אין אפשרות להבין את איסור המלאכה בשבת אם אין ליד התורה שבכתב גם תורה שבעל פה.

או דוגמא אחרת. המועדים קשורים בחדשים. „חדש“ פירושו חדש לבנה והוא קשור בחידושה של לבנה. מקרא מלא הוא „עשה ירח למועדים“. ועם זאת מוצאים אנו, כי התורה קבעה את חדש האביב כזמן חג המצות. חג השבועות קשור בזמן קציר חטים. וחג הסוכות הוא בזמן האסיף. הרי שקשורים המועדים בעונות שנת החמה, כי הזמנים דלעיל תלויים בעונות שנה ולא בחדשים. מוכרחה להיות אינו דרך של התאמה בין חדש הלבנה ובין זמן האביב, הקציר והאסיף הקשורים בשנת החמה⁵. מוכרחים אנו על כן להניח קיומה של תורה שבעל פה אשר דאגה להתאמה זו.

ודוקא העובדא שמקראות מוקשים לכאורה מקבלים הסבר המספק על פי קבלת חז"ל בתורה שבעל פה היא ההוכחה הברורה ביותר לקשר שבין תורה שבכתב לתורה שבעל פה. דוגמא מתאימה לכך תמצא בהסבר לכתוב „לא תבשל גדי בחלב אמו“ ולקשר שבינו לבין הפסוקים הקודמים לו. הן בשמות כג „ט וליד כ"ו והן בדברים י"ד כ"א. הסבר מצוה זו על פי קבלת חז"ל והתאמת עומק פשוטו של מקרא לקבלה זו על ידי שימוש בניתוח הפרשיות לחלקיהן הנה דוגמא נאה לדרך פרשנותו של רדצ"ה — אך לא נאריך בה. מכיון שהספר פתוח לפנינו וכל אחד יוכל ללמוד הדברים במקור.

⁵ רדצ"ה מניח שהחקלאים מנו גם לחדשי חמה. ומכאן השמות אביב, בול, איתנים, זיו שבמקרא ושמיחחסים לחדשי חמה. ועיין רש"י סנהדרין י"ג ע"ב ד"ה שמור שאומר „אביב הוא ניסן של חמה“. על כן אין התורה מזכירה בקשר לחדש והאביב את תאריך ההג בימים, כי הוא לא היה קשור אלא בחדש האביב ובימים היה קשור בחדש הראשון שנקבע ללבנה. — אגב מסביר ע"פ זה רדצ"ה את הירושלמי בתענית פ"ה ה"ה „כתוב בתשעה לחדש הובקעה העיר (ירמיה ל"ט ב') ואת אמרת הכין? כלומר שבמשנה נאמר כי ירושלים הובקעה בי"ז בתמוז ובמקרא נאמר (עיין גם ירמ' ג"ב ו"ז) שהעיר הובקעה בחדש הרביעי בתשעה לחדש. ומשיב על זה הירושלמי „קלקול השבונות יש כאן“. ומפרש רדצ"ה שכיון שחשבו גם לחדשי חמה נמסר בירמ' תאריך ע"פ חשבון זה ואין שני התאריכים סותרים זה את זה וקלקול השבונות פירושו שבעתים טרופות של חורבן הבית היה ידוע החשבון של חמה יותר מאשר חשבון של חדשי לבנה.

וגם בכדי למצוא דרכנו במקרה של „התנגשות“ בין שתי מצוות מוכרחים אנו להניח את מסירתה של תורה שבעל פה יחד עם התורה שבכתב. לדוגמא: נזכרת בתורה מצוות יבום. יחד עם זה קיימים איסורי חיתון. ומה הדין אם מצוות יבום נתקלה באיסור ערווה? מה נדחה מפני מה? תורה שבעל פה פותרת לנו בעינינו זו ודומות לה.

ומתוך כך, הרי מי שבא לפרש את התורה ורוצה לפרשה על נכון מתוכנו לפרשה על פי התורה שבעל פה, שתורה שבכתב ותורה שבעל פה אינן אלא תורה אחת.

ואם נתקל במקרה, אשר בו נדמה לנו כאילו יש סתירה בין הפשט הפשוט של הכתוב ובין הקבלה, האם אז עלינו להניח שהתורה שבכתב התבטאה חלילה בנוסח בלתי הולם ולקבל את הקבלה, או שעלינו לפרש את הדברים כפשוטם בניגוד לקבלה? חלילה, אומר רדצ"ה. ובפתרון בעינינו של סתירה לכאורה בין פשוטו של מקרא ובין קבלת חז"ל, נקט רדצ"ה בדרך מעניינת. הוא אומר: מוצאים אנו לכאורה גם סתירות בכתובים ביניהם לבין עצמם, ומסרו לנו חז"ל שאם יש שני כתובים המכחישים זה את זה בא הכתוב השלישי ומכריע ביניהם. מה פירושה של הכרעה זו הסכיר הראב"ד באמרו: „זו מדה נוהגת בתורה שיש כתובים המכחישים זה את זה, כלומר שהם נראים כמכחישים זה את זה, עד שיבא הכתוב השלישי ומתרץ אותם, הלכך מכאן יש לנו ללמוד ולתרץ כל שני כתובים שהן קשין זה על זה ולא שנדחה אחד מהם ולא שנחזיק את התורה בשבוש. במלים אחרות, הכתוב השלישי משלים את שני הכתובים, ועל ידי כן הוא משלים ביניהם ומתרץ את הסתירה המדומה. וכן עלינו לנהוג כלפי כל „סתירות“. לדוגמא אם נאמר בתורה שיש לספור חמשים יום ומאידך נאמר שיש לספור שבעה שבועות, הרי ברור הוא שאין כאן סתירה, אלא שהמספר חמשים הוא מספר כולל, והספירה באמת היא ארבעים ותשעה יום.

רדצ"ה אומר שעלינו להתייחס במדה דומה גם לסתירות שבין הכתוב והקבלה. עלינו להניח שהאחד משלים את השני. אם נאמר לדוגמא „ארבעים יכנו“ והקבלה אומרת שאין מלקות אלא ארבעים חסר אחת, אין כאן כל סתירה. על יד הכתוב „ארבעים יכנו“ היתה מסורת בעל פה „העובר על לא תעשה לוקה שלשים ותשע מלקות“. הביטוי שבתורה „והיה אם בן הכות הרשע“ מחייב אותנו להניח שהיתה הוראה בעל פה מי הוא הרשע שהנו „בן הכות“. אם כן ברור לנו שהמספר „ארבעים“ שבתורה אינו אלא מספר כולל ואין כאן כל סתירה בין התורה שבכתב ובין קבלת חז"ל.

רדצ"ה רואה את ההלכה המקובלת והמפרשת את הכתוב, או המשלימה אותו, כמקבילה למקרא וכקודמת על כן למדרש. וזה בזה דעתו עם דעת ר' יצחק אייזיק הלוי בעל „דורות הראשונים“. הוא מסתמך בזה

על הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה וחושב את ה"פירושים המקובלים" הנזכרים שם כעיקרה של התורה שבעל פה. המדרש מטרנו לחשוף את הקבלה המקובלת כרמוזה בכתובים. ואלה דבריו: "כפי שכבר הערנו נחסרו לנו הוראות רבות מאד של מצוות ה' לא על ידי הכתוב אלא ע"י המסורת בעל פה. והנה השתדלו חז"ל למצוא בכתוב נקודות אחיזה להוראות המקובלות האלה. דבר זה עלה בידם ע"י חדירה מעמיקה במובנם של המלים של הכתוב, או על ידי חקירה מעמיקה בכתוב. חקירה זו נקראה "דרש". והמקצוע הזה אשר הוציא מהכתוב הוראות חדשות וכמיוחד הוראות מקובלות, נקרא על כן מדרש". רדצ"ה ממשיך ואומר שהשקפה זו על המדרש שהביעו אותה גדולי הראשונים והרמב"ם ביניהם, משמשת יסוד לפירושו. ולפיה, "ההלכות, הנלמדות במדויש מהכתוב, לא נוצרו לראשונה כתוצאה מאותה הדרשה, אלא הן הלכות מקובלות, אשר חיפשו עבורן נקודות אחיזה על ידי אותה דרשה" (6) בכדי לנמקן יותר טוב, או לשמור עליהן משכחה".

התורה שבעל פה מתחלקת לפי רדצ"ה לשלשה סוגים אלה:

- א. פירושי המצוות. כלומר, פירוש אותם הכתובים שאינם ברורים די צרכם כפשוטם או שיכולים להבין אותם במבט שטחי בצורה בלתי נכונה. כמו כן שייכת לזה הגדרה ברורה יותר של מושגים כלליים. לחלק הראשון שייכות לדוגמא ההוראות ש"פרי עץ הדר" הוא אתרוג, או ש"ממחרת השבת" כוונתו ממחרת יום ראשון של חג המצות. לחלק השני שייכת לדוגמא ההגדרה של איסור מלאכה בשבת.
- ב. דקדוקי מצוות. פרטים על מצוות עשה ולא תעשה, כלומר, באלה תנאים מקיימים את המצוה או עוברים עליה. לדוגמא קביעת דרך השחיטה וצורתה, פרטי עשיית התפלין, הסוכה וכדומה.
- ג. הלכות או דיני המצוות, אשר אינם כלולים בתורה שבכתב כלל או הנם רק נרמזים בה. כלולות בזה גם המדות שהתורה נדרשת בהן, אשר על דיניהן אפשר להורות במקרים אשר אינם מפרשים בתורה.

*

עמדנו על כמה יסודות פרשנותו של רדצ"ה ולא דלינו אלא מקצתן. המעיין בפירושו יבא על שכרו, הן ע"י שיתגלו לפניו הברקות והסכריב בפרטים רבים, הן ע"י שימצא מבנה שלם של תורה שבכתב ותורה שבעל פה התואמים זה את זה בעומק פשוטו של מקרא. וכשם שרבים השיב מעוון בעודו בחיים כן הננו תקוה שיסייעו דבריו שבכתבינו לרבים לפתור את ספקותיהם ולמצוא את דרך עץ החיים בתורה ה' תמימה.

(6) עיין, אור החיים" לויקרא י"ג ל"ו שנוקט אף הוא בשיטה זו.